

2022, 9(1): 270-280

DOI: <https://doi.org/10.17572/mj2022.1.270280>

Söyleşi

“JULIOPOLIS’İN YÜZLERİ” SERGİSİNİN KÜRATÖRLERİ ALİ METİN BÜYÜKKARAKAYA VE EVREN SERTALP İLE SÖYLEŞİ

Gülay ACAR GÖKTEPE¹

Doç. Dr. Ali Metin BÜYÜKKARAKAYA

Hacettepe Üniversitesi Antropoloji Bölümü’nde öğretim üyesi. 2001 yılından beri yurt içi ve yurt dışında hemen her yıl bir veya daha fazla arkeolojik kazıya katıldı. 2012 yılından beri Niğde’de bulunan, günümüzden yaklaşık 10 bin yıl öncesine ait Tepecik-Çiftlik arkeolojik yerleşmesi kazılarında kazı başkan yardımcılığını yürütüyor. Neolitik yaşam biçiminin insanlık tarihinde yarattığı çarpıcı değişikliklerin etkilerinin, insan-doğa etkileşiminin, insan ekolojisi bağlamında biyokültürel açıdan incelenmesi temel ilgi alanlarından biri. Geleneksel biyoarkeolojik yöntemlerin yanı sıra yeni teknolojilerin alana uygulanmasıyla ve interdisipliner-multidisipliner yaklaşımlarla bilimsel üretimin daha verimli sonuçlar getireceğine dair bir perspektife sahip. 2013 yılından beri kemik kimyasal analizleri, 2014 yılından beri antik DNA çalışmaları içinde yer alıyor. Son on yıldır ölüm ve ölüm uygulamaları hakkında lisans ve lisansüstü düzeyde dersler vermekte olup çeşitli bilimsel etkinliklerde ölümle ilgili ritüeller üzerine sunumlar gerçekleştiriyor.

¹ Gülay ACAR GÖKTEPE, Araş. Gör., Hacettepe Üniversitesi İletişim Bilimleri Anabilim Dalı, ORCID ID: 0000-0002-3193-6712, gulaycr@gmail.com

Söyleşi Tarihi: 17/01/2022 – 19/02/2022

© Yazar(lar) (veya ilgili kurum(lar)) 2022. Atıf lisansı (CC BY-NC 4.0) çerçevesinde yeniden kullanılabilir. Ticari kullanımlara izin verilmez. Ayrıntılı bilgi için açık erişim politikasına bakınız. Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi tarafından yayınlanmıştır.

Doç. Dr. Evren SERTALP

Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü'nde öğretim üyesi. Doçentliğini görsel iletişim tasarımı alanından aldı. Yurt içi ve yurt dışında kişisel sergiler açtı, ayrıca birçok karma sergiye de katıldı. Artırılmış gerçeklik, sanal gerçeklik, holografik görseller, 3-boyutlu stereoskopik görüntüler çalışma konuları.

JULIOPOLIS, Ankara'nın yaklaşık 122 km kuzeybatısında, Nallıhan İlçesi Çayırhan Mahallesi'nde konumlanan bir antik kenttir. Antik kente ilişkin çalışmalar 2009 yılından günümüze dek *Anadolu Medeniyetleri Müzesi* başkanlığı tarafından yürütülen kurtarma kazılarıyla sürmüştür. 2017 yılında Hacettepe Üniversitesi Antropoloji Bölümü'nden Doç. Dr. Ali Metin Büyükkarakaya yürütücülüğünde, *Koç Üniversitesi VEKAM* desteği ve *Anadolu Medeniyetleri Müzesi* işbirliğiyle *Juliopolis Antropolojik Araştırma Projesi* başlatılmıştır. Juliopolis'in Yüzleri sergisi de bu projenin bir çıktısıdır. Sergi ana bileşenlerin yanında *ABD Ankara Büyükelçiliği*, *Nallıhan Belediyesi*, *Ankara Büyükşehir Belediyesi*, *Akdeniz Kültürel Miras Araştırmaları Derneği* ve *Accademia Jaufre Rudel di Studi Medievali* katkılarıyla hayata geçirilmiştir. Günümüzden yaklaşık 2 bin yıl önce Roma döneminde yaşamış olan Juliopolisliler'in mezar alanlarından çıkarılan eser ve iskelet kalıntılarını içeren sergi, izleyenleri Juliopolisliler'in holografik, üç boyutlu ve animasyon yüzleriyle de karşılaştırıyor. Sergi, 7-25 Aralık 2021 tarihlerinde *Anadolu Medeniyetleri Müzesi*'nde, 3-7 Ocak 2022 tarihlerinde *Hacettepe Üniversitesi Beytepe Sanat Galerisi*'nde, 8-9 Şubat tarihlerinde *Nallıhan Ayhan Sümer Kültür Merkezi*'nde ve 10-11 Şubat 2022 tarihlerinde ise *Çayırhan 23 Nisan Parkı & Düğün Salonu*'nda ziyaretçilerle buluştu.²

Doktora tezimin konusu olan "koleksiyoncu" toplumsal tipi üzerine düşünmeye, yazmaya ve alan araştırması yapmaya yoğunlaştığım şu zamanda, koleksiyoncunun dünyayı kavrama, zamanı algılama ve bilgiyi üretme yolunu adlandırmaya çalışırken "Juliopolis'in Yüzleri" sergisindeki arkeolojik buluntular ve bu arkeolojik buluntuların dijital formlarının yan yana gelişi, zihnimde, arkeoletişim (archeommunication) sözcüğünü parıldattı. Arkeoletişimsel olguyu kavrayışımın ardında elbette devasa bir bilimsel bilgi birikimi var. Bunu tezimde tartışıyorum. Ancak parıltı sözcüğünü teorik dayanaklarımdan birini vurgulamak için kullandığımı söylemek isterim. Henüz flanör toplumsal tipi kadar akademik bir ilgi görmese de Walter Benjamin'in koleksiyoncu tipinin de yaşadığımız çağın ve toplumun dünyaya bakışını, dünyayı yaşayışını ampirisize etmekte etkin bir araç olarak kullanılabileceğini düşünüyorum. Arkeoletişim kavramının tekabül ettiği olguyu her yerde görebiliriz. Gündelik yaşamdaki nostaljik pop dinletilerinden retro modasına, akademik alandaki bellek çalışmalarından siyasal alandaki geçmiş vurgularına kadar, geçmişe gösterilen ilginin genelinde bunu gözlemlemek mümkün. Ancak kavramı ortaya atabilmemin ardındaki sebebin "Juliopolis'in Yüzleri" sergisinin, güçlü görsel malzeme içeriği olduğunu düşünüyorum. Eski ve yeni, somut / hacimli kalıntılar ve dijital / hacimsiz malzemeler, canlı / hareketli ve cansız / hareketsiz gibi bir takım ikili zıtlıklarmış gibi beliren görsellerin, aynı zaman ve mekânda yer alması ifadede ortaya çıkabilecek ikilikleri, zıtlıkları da ortadan kaldırıyor. Tüm bunlar iç içe geçmiş, birbirine "dolanık" olgular olarak pratik ediliyor. Bunu modern paradigmanın aşındığı eşğin bir göstergesi olarak okuyorum. Koleksiyoncu da bu dönemin aktörlerinden biri.

² juliopolis.com/tr/

Resim 1: Anadolu Medeniyetleri Müzesi “Juliolis’in Yüzleri” sergisinden. **Fotoğraf:** Gülay Acar Göktepe

Sizinle bu söyleşiyi gerçekleştirme isteğimin sebebi, serginizin bana ilham olmuş olması. Bir tarafta biyoloji, antropoloji formasyonu olan, arkeolojik kazılara katılan bir araştırmacı, diğer yanda sanat formasyonu olan bir iletişimci. Girişte kısaca açmaya çalıştığım arkeoletişim kavramı biraz da sizin cisminizle şekillendi. O yüzden, bahsettiğim olguları sizinle birlikte düşünmeye devam etmek istiyorum. Öncelikle “Juliolis’in Yüzleri” sergisinin fikri nasıl ortaya çıktı? Sergi, Juliolis’in hangi yüzlerini gösteriyor?

A.B.: Juliolis’le ilgili çalışma arkeoloji ve antropoloji dallarının ortak yürüttüğü bir çalışma. Bilimsel bir aktivite. Bununla birlikte Juliolis aynı zamanda bir mekân, bir coğrafya parçası. Burada Juliolis antik kentine ait bir nekropol alanı var, yüz hektar civarında, belki daha fazla. Uzun yıllardır kazılıyor. Güçlüklerle

karşılaşılarak yürütülen bir çalışma. Juliolis nekropol alanlarının ciddi problemleri var. Örnek vermek gerekirse, kaçakçılığa maruz kalıyor. İçinden çıkan eserler yurtdışına yasa dışı yollarla çıkarılmaya çalışılıyor ve bu arkeolojik eserler satılıyor. Juliolis’le ilgili proje yürütülürken, sadece mezarlardan çıkan eserlere, iskeletlere odaklanmıyoruz. Çağdaş arkeoloji ve çağdaş antropoloji bunların üstüne bir şeyler koymayı gerektiriyor, nitekim her ikisi de bu tür bakış açılarını şimdiye kadar sundu. Giderek de zenginleşiyor. Bu yaklaşımın en büyük parçalarından biri de “kamusal arkeoloji”. Ortaya çıkan eserlerin kamuya nakledilmesini amaçlıyor. Bunun çeşitli yolları var; sergi, bilimsel yayınlar, sempozyum veya diğer kamuya açık konuşmalar gibi. Sergi düşüncesinin ön plana çıkmasının nedeni, bu alanda ciddi bir emeğin harcanıyor olmasına rağmen alanın gerektiği kadar bilinmiyor, tanınmıyor olması. Diğer taraftan, biz Ankara’da yaşıyoruz. Ankara tarihiyle ilgili çok fazla kitap var, ancak yapılmış olan kazılarla ortaya koyulmuş bilgilerin çok az olduğunu görüyoruz. Ankara Cumhuriyet’in başkenti, hakkında daha fazla bir şeyler bilinmesi gerekiyor. On küsur yıldır yapılan bir kazı var. Bu kente dair birçok bilgiyi aktarabileceğimiz bir kazı, ama bu kazı insanlar tarafından yeterince bilinmiyor ve biz Ankara’yla ilgili bilgiyi de arttırabilecek bir projenin içinde yer alıyoruz. Kazıdan çıkarılan bilginin Ankara bağlamında da ele alınması gerekiyor. Az önce söylediğim yasa dışı kazılar nedeniyle ortaya çıkan tahribat söz konusu. Biz biliyoruz ki Türkiye’de bu ve benzeri birçok kültürel miras unsuru yeterince korunamıyor. Korunmanın sağlanabilmesi için, Türkiye’de kurumların, kuruluşların, yetki sahiplerinin bir araya gelmesi gerekiyor. Sergi bu işe de yarayabilir. Çünkü sergi, bir iki kişinin yapabileceğinden öte, birçok kurumun el birliğiyle yapması gereken bir faaliyet. Nitekim şu ana kadar Koç Üniversitesi VEKAM, Anadolu Medeniyetleri Müzesi, biz ve diğer araştırmacı arkadaşlarımızın çalıştığı Hacettepe Üniversitesi, başka üniversitelerden araştırmacılar ile kurumlar arası iş birliğini sürdürüyoruz. Sergide kurumsal iş birliklerimizi artırdık. ABD Büyükelçiliği’nin ve Nallıhan Belediyesi’nin güçlü katkılarının yanı sıra Ankara Büyükşehir Belediyesi, Akdeniz Kültürel Miras Araştırmaları Derneği ve İtalya’dan Jaufre Rudel Akademisi de destekleyenler arasında yer aldı. Sergi bunu biraz daha görünür kılmak için önemli.

Bu tip organizasyonlarda genelde bir veya iki kurum işi üstleniyor ve yürütüyor. Bütün sorumluluk onlara ait, ama kültürel miras söz konusu olduğunda, hepimiz bundan sorumluyuz. Tüm kurumlar bundan sorumlu. Kaçakçılığın önlenmesinden sadece Emniyet Teşkilâtı veya İçişleri Bakanlığı değil, kültürel miras olduğu için Kültür ve Turizm Bakanlığı da müzelerimiz de aynı zamanda üzerinde çalışma yapan üniversiteler, akademisyenler, araştırma kurumları, enstitüler de sorumlu. Dolayısıyla sergi bir anlamda buradaki yasa dışı faaliyetlerin önlenmesi adına kurum ve kuruluşları bir araya getirebilecek bir platform olarak görüldü. Sergi için en önemli şeylerden bir tanesi, kültürel mirasın gelecek kuşaklara emanet edilmesi söz konusuysa, Juliopolis'in çevresinde günümüzde yaşayan insanlara bunun öneminin aktarılabilmesi. Serginin hedef grubu olarak özellikle Nallıhan'da Çayırhan'da yaşayan ortaokul ve lise öğrencilerini seçmiştik. Hedefimiz, onları müzeye getirerek Juliopolis'le daha fazla tanıştırmak Juliopolis'in daha fazla farkına varmalarını sağlamak hatta gelecek planları içerisine bunu aldırarak oldu. Şöyle ki, onlar Juliopolis'le ilgili ne kadar çok şey bilirlerse, oranın yasa dışı faaliyetlere uğramasını ne kadar azaltırlarsa, kendileri de aslında bir yönden oranın kalkınmasına fayda sağlamış olurlar. Daha somut olarak, ilerde kültür öncelikli aktiviteler düzenleyerek, yöresel kalkınmayı kendileri de sağlayabilirler. Tabii ki biz her türlü desteği verebiliriz. Nihayetinde pandemi koşulları nedeniyle öğrencileri müzeye getiremedik, ancak sergimizi Nallıhan'daki iki merkeze taşıyarak öğrencilerle buluşturduk. 600'den fazla öğrenci, öğretmen ve daha fazla katılımcı sergiyi ziyaret ettiler. Öğrencilerin ilgileri ve merakları motivasyonumuzu artırdı diyebilirim. Sergi içeriğinde kullandığımız yöntemlerin etkililiğini ana hedef grubunda da test etmiş olduk. Başarıydık.

Sergi, birçok farklı formatta yapılabilir. Biz bu proje kapsamında insanları sadece oradan çıkarılan maddi arkeolojik eserlerle karşılaştırmak yerine farklı bir strateji tercih ettik. Dedik ki, insanlar belki Juliopolislilerin kendileriyle yüz yüze gelirlere eğer, orayla empati kurma, oraya sahip çıkma ihtimalleri bir ölçüde daha fazla olabilir. Evren Hocam görsel arkeoloji, görsel antropoloji konularıyla ilgili, görsel iletişim konusunda uzman olduğu için bir iş birliği yaptık.

Resim 2: Anadolu Medeniyetleri Müzesi "Juliopolis'in Yüzleri" sergisinden. **Fotoğraf:** Evren Sertalp

E.S.: Ali Hocamla Juliopolis kazılarına çok fazla gittim. Elimdeki malzemelerin bir antropolojik, arkeolojik alanda nasıl kullanılabileceğiyle ilgili fikir danıştım. Ali Hocama dedim ki burada üç boyutlu görseller yapabiliriz, fotoğraflar çekebiliriz. Kültürel miras bütün insanlığa ait. Bu mirasın kişiselleştirilmesi ya da belli bir ülkeye, belli bir gruba, zümreye ait olması mümkün değil. Bunlarla ilgili neler yapabiliriz?... Bunu konuştuk. Ali Hoca, fikrini bana söyledi. Ben, daha önce sergi açtım. Görsel öğeler, insanların her zaman daha çok ilgisini çeker. Bunun farkındayım. Görmek çok özel bir duyu, durum ve özel bir duygu yaratıyor. Ancak burada anlatacağımız konu biraz tuhaf bir konu. Gösterdiğimiz, üzerine konuşulan ve konuşulacak olan bir sanat eserinden ziyade bir nekropol, yani bir mezarlıktan bahsediyoruz. İçerisinde ölüm var ve ölümden sonraki hayat anlatılıyor.

Kafatasları var. Çok da keyifli bir konu olmayabilir. İnsanın en önemli özelliklerinden bir tanesi bir gün öleceğini biliyor olması. Bu da insanın canını sıkan bir şey haliyle. Tarih boyunca da öldükten sonra ne olacağına dair bir fikir telakkisi olmuş insanın. Herkes bir şeyler söylemiş, dini inançlar da bu konuya vurgu yapmış. Ölmek bir bilinmezlik ve can sıkmasının, üzerine çok konuşulmasının sebebi de bu bilinmezlikle ilgili. Juliopolis Ali Hoca için bir çalışma alanı, ancak benim için bir çalışma alanı değil. Bunu görsel bir şölen haline getirebilmek de benim işim olacak dedim. Dışarıdan gelen insanlara da bunu bir şekilde, çok fazla can sıkmadan anlatabilecek hale getirmemiz gerekecekti. Sağ olsun Ali Hoca da zaten çok açık bir insan. Birkaç örnek paylaştım, gösterdim. Burada bunu yapalım, hologram olsun, fanlar olsun, levitation cihazımız (manyetik alan yaratarak nesnelere havada tutan cihaz) var... İçerik olarak can sıkıcı böyle bir konuyu, görsel yollarla insanlara kıyasından köşesinden anlatmak üzere sergi düzenlemek istedik. Hakikaten de serginin insanların ilgisini çektiğini düşünüyorum. 7-25 Aralık 2021 tarihleri arasında, Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ndeki sergiye yaklaşık olarak on bine yakın ziyaretçinin geldiği söyleniyor.

A.B.: Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nin o tarihler arasındaki toplam ziyaretçisini gösteriyor. Bu sergi orta salonda olduğu için, müze ziyaretçilerinin çok önemli bir kısmı zaten orta salonu gezdiği için sergiyi gezmiş olma olasılıkları yüksek.

Bauman, modern benlik yeni bir şeydir ve ölümü keşfetti diyor, yani belki de ölüm fikriyle bu kadar hemhal olunması ya da can sıkıcı bulunması gerçekten de oldukça modern bir kavrayıştır. Belki bu sergi ölüme dönük modern kavrama biçiminin de aşındığını gösteriyordur. Yani ölümleri sergileyerek ya da dijital olarak diriltilerek yaptığı bu tür bir meydan okumadır belki. Bu, koleksiyoncu tipi için de geçerli esasında. Koleksiyoncu da dönüp dolaşıp "benden sonra" sına geliyor: Ölüm. Koleksiyonuma, bu nesnelere ne olacak? Çoğunlukla nesnenin eski olması değerini artıran bir unsur. Maddi değerinden söz etmiyorum, koleksiyoncunun yüklediği değer kastettiğim. Ancak nesnesi aracılığıyla (yoksa arabuluculuğuyla mı demeliyim?) eskiyle, geçmişle iletişimdeyken, şimdi ve gelecek arasında da sürekli bir diyalog içerisinde koleksiyoncu. Ölüm, modern düşüncede kişinin geleceğini imleyen bir durum olsa da benliğinin uzantısı olan nesnenin kişinin ölümünden sonra da var olma olasılığı koleksiyoncuyu zamanlar arası bir gezgin yapıyor. Modern, çizgisel zaman kavrayışının dışında bir şey bu.

E.S.: Geçmiş çok şey anlatıyor bize. Bazı şeyleri oradan öğreniyoruz; duyguları, düşünceleri. Ben arkeolog değilim, antropolog da değilim. Bu disiplinlere sadece biraz meraklıyım. Koleksiyoncu olmasam da bu dert bende de var. Bir tarihi mekâna gittiğim zaman, bir arkeolojik alana girdiğim zaman, bir nekropole bile girdiğim zaman, geçmişe dair çok şey görüyorum. Geçmişe dair zihnimde olgular beliriyor; orada kimlerin bir arada olduğunu, gündelik hayatlarına dair yaşadıklarını, ne konuştuklarını ne tür yasların tutulduğunu ne tür ritüellerin yapıldığını düşünüyorum. Ailenin en küçük ferдинin mezardan çıkması veya en büyük ferdiyle en küçük ferдинin aynı mezar odası içerisinde bulunması gibi gibi şeyler geliyor aklıma. Bunlar insani ve insanın duygularını barındıran şeyler. Onları hissettiğin, yaşadığın zaman ister istemez işin içerisinde buluyorsun kendini. İşte koleksiyoncularda da bence aynı şey var. Geçmişle bağ kurma, geçmişe dair bir şeyleri konuşabilme... Mesela bir şişeye ilgili konuşuyoruz. Diyelim ki koleksiyoncu bir şişe topladı. Bu şişenin yapım tarihi 1920 olsun. O şişeye kim dokundu, o şişe hangi firmadan çıktı, hangi raftaydı, nasıl geldi günümüze kadar bozulmadı, kendini nasıl korudu, başka bir özelliği var mıydı? Kim günümüzdeki koleksiyoncudan önce ona bir değer atfederek rafında sakladı? Bunları sorduğun zaman iş hakikaten bambaşka bir noktaya gidiyor. Aynı şeyi ben arkeolojik alanda yapıyorum. Başka bir duygusallıkla bakıyorum oraya. Mesela Ali Hocam bana bir kafatası verdiği zaman düşünüyorum: Bu kimdi, adı neydi, kimle aşk yaşadı, çocuğu var mıydı? Hayata dair

neleri sorguladı, nelerden korktu? Her şeyi sorguluyorum. Ali Hocam için tabii bir araştırma konusu bu, o kafatası bilim nesnesi. Ali Hocam siz kafatasına baktığınız zaman böyle şeyler düşünüyor musunuz?...

A.B.: Çoğu zaman düşünmüyorum. İlk kazıya katıldığım zamanlarda, ilk mezar açtığım zamanlarda daha sıklıkla yaşadığım bir psikolojiydi bu. Ama zaman içerisinde maalesef materyale dönüşüyor her şey. Bu iyi bir şey değil. Onlara materyal derken onları hor görmek atıp parçalanmasına izin vermek gibi bir şeyden bahsetmiyorum tabii. Biraz sayılar haline gelmeye başlıyorlar. Kaç erkek var, kaç kadın vardı, onun nasıl bir hastalığı vardı? Bunlar onun kimliğinden bağımsız. Osteobiyografi başlığı altında, tekil bireylere özgü olarak, kemiklerinden hareketle bu tarz çalışmalar yapılmıyor değil tabii, yapılıyor ama benim çok deneyimlemediğim çalışmalar onlar. Benim için arkeolojik kalıntılar daha çok materyal haline gelmiş oluyor.

İskelet veya kafatası gibi arkeolojik buluntuların dijitalleştirildiği, Türkiye’de ya da yurt dışında başka örnekler var mı?

Resim 3: Anadolu Medeniyetleri Müzesi “Juliopolis’in Yüzleri” sergisinden. **Fotoğraf:** Gülay Acar Göktepe

E.S.: Yurt dışında tabii ki var. Çok güzel örnekler var. Arkeolojik alanlardan tutun da arkeolojik alanlardan çıkan buluntulara, eserlere kadar her şeyin üç boyutlu dijital hale getirilmiş halleri var. Var olmayan, yok olmuş bir şehrin dijital olarak yeniden canlandırıldığı alanlar da söz konusu. Bunları ders materyali olarak da kullanıyorlar yurt dışında. Ama şunu net bir şekilde söyleyebilir miyiz bilmiyorum: Türkiye’de bir nekropol alanının dijitalleştirilerek sunulduğu ilk iş bu oldu diyebilir miyiz?

A.B.: Nekropol alanlarıyla ilgili bir sergi veya dijital kayıt aslında çok fazla yok. Yurt dışında da yok. Çünkü çok kolaylıkla yapılabilecek, çok ucuza mal edilebilecek işler değil bunlar. Dolayısıyla aslında teknolojik olarak mümkün, uygulamaları var ama çok fazla sayıda değil.

Türkiye’de neredeyse zaten hiç yok. Daha önce nekropol alanıyla ilgili bir serginin gerçekleşmiş olduğunu ben duymadım, bilmiyorum. Daha da ötesinde, bu serginin içerdiği gibi nekropole ait genel coğrafi alanın tanıtımı, nekropolden elde edilen eserlerin gösterimi ve nekropolden çıkarılan eserlerle ilgili çıkarılan bilgilerin ve o iskeletlere ait yeniden yüzlendirmelerin yapıldığı bir sergi daha dünya çapında yok. Varsa da benim bilgim dışında.

E.S.: Dünyadaki bu tür işlerin yapıldığı ortamlara baktığımızda daha fazla gündelik hayata dair materyallerin dijitalleştirildiğini görüyoruz. Mesela Pompei’de nekropol alanı mutlaka vardı ama biz nekropolden ziyade Pompei’deki gündelik hayatın bilgisine daha fazla sahibiz. Efes’teki gündelik hayatı daha iyi biliyoruz. Nekropol alanı çok özel bir alan. Sürekli ölmek ve ölümden bahsediyorsun. Gündelik hayatı izletiyor olsaydık çok daha başka şeyler konuşuluyor olurdu. Onu mu yiyorlardı, öyle mi giyiniyorlardı? Ölümle ilgili olduğu için, yeniden yüzlendirdiğimiz için sergiyi görenlerin zihninde bir sürü soru uyanmaya başladı: Bize benziyorlar mıymış? Bu gerçek kafatası mı, bizim kafatasımız da böyle mi? Öldükten sonra böyle mi oluyor, insan bedenindeki hangi

unsurlar kalıyor geriye gibi belki de bu zamana kadar sormadıkları soruları sormaya başladılar. Gündelik hayattan çıkıyorsun, ölüm gibi bir gerçek var ve bu gerçekliği insanlara gösteriyorsun. 2 bin yıl önce ölmüş insanlar var, 2 bin yıl sonra ölecek insanlar da var. Öleceğiz ve bizden sonra da ölecek insanlar var diye bir düşünce yapısına giriyor insanlar. Sergiye gelenlerden duyduklarımız bunlar.

A.B.: Burada eklenmesi gereken bir şey var. Göstermeye çalıştığımız konulardan birisi de şuydu ki önemli olan bir kısım bu: Bilmiyorum, koleksiyoncu tipiyle de bağlantılı olarak değerlendirilebilir mi? Genelde müzelere gittiğimizde, belirli sahnelerle karşılaşıyoruz. Bu sahneler de en tipik olarak camekânların arkasında altın, gümüş, bronz, seramik, cam veya tekstil malzemeleri görülüyor. Çeşitli malzemelerden bu eşyalara buluntular adı veriliyor. Bir taraftan da biz biliyoruz ki genel olarak arkeoloji biliminde buluntular ön planda. Meslek olarak da öyle, mezar kazıcılar olarak gittiğimizde de karşılaşıyoruz. Her zaman bir arkeolojik kontekst içinde o buluntular, eserler ön plânda. Bu müzecilikte genel bakış açısı.

Fakat önemli olan kısım şu: Sizin görmüş olduğunuz eserlerin yaratıcıları var. Bizim için anlam yüklü olanlar, anlam yüklediğimiz, bilfiil bizim ürettiğimiz eşyalar var. Bunlar da aslında o zaman yaşamış insanlara ait eserler. Bizim kemikler, kafatasları, insan kalıntıları derken biraz da değinmek istediğimiz konu buydu. Bu yolla empati unsurunu ön plana çıkarabilmek. Burada eşyalar var ama burada bulunan yeniden yüzlendirilmiş birey bunları üretmiş olabilir. Bu onlardan birisiydi. Bunlar yalnızca meta değil, yalnızca eşya haline gelmiş şeyler değil, birilerinin yaşamlarından koparılmış, mezarlarından çıkarılmış şeyler. Onlar sadece arkeolojik eser değil. Bunlar insanların geçmişle, kültürel miras unsurlarıyla geliştirebilecekleri, başka bir formatta bağ oluşturma ihtimali olan bir düşünceye ön ayak oluyorlar. Tabii ki bu kolay bir şey değil, ama belki de insanlar bunu rahatlıkla hissedebiliyorlardır. Biz genel ortalamada insanlar sergiyi böyle bir bakış açısıyla değerlendirsin istemiştik. O önemliydi bence.

Yaratmaya çalıştığınız etkinin, koleksiyoncunun tipik davranış biçimlerinden biri olduğunu söyleyebilirim. Koleksiyoncunun nesnesi meta değildir. Daha doğru bir ifadeyle nesne koleksiyoncunun elindeyken, meta olma özelliğinden derhal sıyrılır ve Benjamin'in deyişiyle "koleksiyoncu değeri"yle yaşamına devam eder. Bu değer, nesnenin koleksiyoncuya verdiği ya da koleksiyoncunun nesneden aldığı bir çeşit bilgi türüyle oluşur. Peki, böyle baktığımızda şunu sormak isterim: Buluntuların, kafataslarının dijital formatı bir bilgi nesnesi midir? Sergideki dijital malzeme arkeolojiye hizmet eder mi?

A.B.: Tabii eder. Evren Hoca her ne kadar görsel iletişimi ön plana çıkarsa da ben bu noktada hem görsel arkeoloji hem görsel antropoloji terimlerini biraz daha fazla kullanmak istiyorum. Çünkü tam olarak yapılan bu. Ancak bu elbette serginin görsel iletişimi dışladığı anlamına gelmiyor. Görsel arkeoloji veya görsel antropolojinin ürettiği şeyler aslında bizim bildiğimiz dijital arkeoloji, dijital antropolojinin içinde olan şeyler ve biz burada iki boyutlu, üç boyutlu belgeleme yaptığımızda, onların kayıtlarını bilgisayarlarımızda tuttuğumuzda, tabii ki onlar kendi orijinal materyallerinden bağımsız olarak da kullanılabilir materyaller haline geliyorlar. En basitinden ders materyali olabiliyorlar. Ama daha ötesinde araştırma materyali olarak da kullanılıyorlar. Dijitalleştirmek sadece fotoğraf çekmek değil, yapılan çalışmanın içinde elektron mikroskopu görüntüleri, ışık mikroskopu görüntüleri, bilgisayarlı tomografi görüntüleri gibi birçok farklı kapsamda kayıt mevcut. Ayrıca izotop çalışması, antik DNA çalışması yapılıyor. Onların dijital verisi bu verilerin içerisinde yer alıyor, aynı zamanda mezarlar üç boyutlu dijitalere dönüştürülüyor. Orası ne kadar iyi belgelense de bir

mezarı bütüncül olarak görebilmeniz için onun üç boyutlu modeline sahip olmanız gerekiyor. Bunlar da tabii ki orijinalinden bağımsız olarak, ek yeni materyaller olarak karşımıza çıkıyor.

Juliopolis Projesi kapsamında yapılan çalışmalardan bir tanesi de Juliopolis dijital arkeoloji arşivinin kurulması oldu. Her türlü belgenin dijitale aktarılması, dijitale aktarılmamış olanların da üç boyutlu veya iki boyutlu olarak dijitalleştirilmesi ve böylece çok uzakta, farklı ülkelerde olan araştırmacılarla, insanlarla, halkla onları paylaşmak amaçlandı. Bunların hepsi serginin temel motivasyonları. Sergi, hepsini aynı zamanda yapıyor, bu yanı sıra çok yönlü olduğunu belirtmeliyiz. Alanın tanıtılması, daha fazla insana ulaşılması, insanların dikkatinin oraya çekilmesi vs. Kalıntıları ve eserleri dijital hale getirdiğinizde onları bir anlamda koruma altına almış oluyorsunuz. Bu çok ciddi bir şey. Evren Hoca'nın daha önce vermiş olduğu bir örnek, savaş nedeniyle bombalarla ortadan kaldırılmış Palmira Antik Kenti örneği. Sadece dijital fotoğraflardan oluşan bir yeniden canlandırma olarak Palmira'dan söz ediyoruz.

E.S.: *Fotogrametri tekniğiyle yapılıyor bu tür dijitalleştirmeler.*

A.B.: Geçmişte kalan o alanın yeniden yapılmasına imkân yok, restore edilmesine de imkân yok. Ama dijital imkânlar o alanın sonraki nesillere aktarılabilir şekilde korunmasını sağlıyor bir şekilde. Bu da başka bir kavram. Yeni bir yüzyılda, 21.yy.'da yeni bir şeyler ortaya çıkıyor. Burada anlatmaya çalıştığım o tarz bir yenilik ve yönelim.

Arkeoletişimsel bir kavrayış biçimi dediğim biraz da bu!..

E.S.: *Geçmişin dijitalleştirilmesi çok önemli. Dijital hale çevirmenin ne gibi bir avantajı var peki? Juliopolis'te yaptığımız yeniden yüzlendirme güzel bir örnek bu konuda aslında. Kafatasından bir tane var, tek. İkinci bir şansımız yok. Kırıldığı zaman yok. Kaybolduğu zaman onu yeniden yaratma şansımız yok. Ama bunu dijital ortama aktardığınız zaman 3-boyutlu yazıcılarda yeniden üretme şansına sahipsiniz. Bunu dijital yolla İtalya'daki hocamıza yollayarak inceleme yapmasını isteyebiliyoruz. Sen yaşıyorsun, ama bundan bilmem kaç yıl sonra sen de eski olacaksın. Senden sonrakilere inceleyebilmeleri için bu malzemeyi aracı olarak taşıyor olabilirsin. Biz mezar odasını dijitalleştirdik ve incelenebilir hale getirdik. Mesela deprem oldu ve orası yıkıldı. Elinizde başka bir materyal yok. İşte o durumda dijital arşivleme can simidi gibi.*

A.B.: Bireysel bir arşivden bahsetmiyoruz. Arşiv, Kültür Bakanlığı'na bağlı bir müzede yer alıyor. Aynı zamanda Koç Üniversitesi'ne bağlı VEKAM'ın arşivinde bulunuyor ve onlar tarafından da insanlara açık erişimli bir şekilde sunuluyor.

Sergiyle ilgili kendi izlenimlerimden bahsedeceğim. Müze gezme ya da sergi izleme pratiğimizde arkeolojik ya da antropolojik bilgi nesnesi camekânın arkasındadır, siz de bahsettiniz bundan ve onlarla iletişim için yalnızca görme duyumuzu kullanırız. Her zaman dokunma olasılığımız vardır, ancak nesneye belirli bir mesafeye hizalandırıldığımız için dokunamayız. Öyleyken bile, dokunma isteğini uyandırıyorlar. Dijital olan bir işi ise pratik ederken dokunmanın sınırı üretilen malzemeye içkin: Kimi hacimsiz, kimi somut ancak bağlantısız ve onlara dokunmamız imkânsız. Örneğin sergide hiçbir somut bağlantısı olmayan, havada kendi etrafında dönen o kafatasını düşünüyorum. Dünyadan kopmuş, kendi kendine salınıyor. Nesne somut ancak dokunma isteği uyandırmıyor hiç. Görme duyumuzla algıladığımız diğer şeyler ise handiyse bir illüzyon. Modern sonrası bir çağda icat edilmiş pervaneyle çalışan bir makinenin içinden çıkan hologram görüntüsü, soyut bir nesne, her şey gibi akışkan. Modern çağın ürünü olan fotoğraf makinesi onun illüzyonunu bozuyor, bir anda yok olabilir

gibi. Pervanenin tur atmasıyla ortaya çıkan hologram kafatası fotoğraflanamıyor. Fotoğraflamak istediğinizde ise geriye yalnızca ışıklı bir pervane kalıyor. Yeni olan eskiye yakalanıyor. Bağlantısız kafatasını görebiliyorum, bir sınır çekmemişsiniz, dokunabilirim ancak dokunmak istemiyorum. Dokunursam zaten zarar verebilirim. Hologramı ise görebiliyorum ancak dokunamam, hem bir hacmi olmadığı için dokunamam hem de o ışık huzmesine doğru elimi uzatsam pervanelere takılacağımı bilirim, o yüzden dokunamam. Bence böyle bir düşünce haliyle tedirgin edici, tekinsizlik duygusu yaratıyor. Ancak diğer taraftan, dokunamamak bile somut nesnenin yaratabileceği bir duygulanımdan daha çok duygulanım yaratıyor olabilirler. Haliyle bu duygulanımın oluşmasındaki tek somut nesne, izleyen olarak benim bedenim. Dijital sanat işlerinde olduğu gibi izleyiciyi işin içine dâhil eden bu uygulamalarda tek somutluk insan bedeni. Bu konularla ilgili neler söylemek istersiniz? Sergiyi izleyenleri gözlemlene şansınız oldu mu? Nasıl tepkiler aldınız?

Resim 4: Anadolu Medeniyetleri Müzesi "Juliopolis'in Yüzleri" sergisinden. **Fotoğraf:** Gülay Acar Göktepe

E.S.: *Tamamen kültürel bir şey bu. Bakışla ilgili bir şey. Bu söylediklerin güzel. Bedenin kalması, geriye bir şey kalmıyor. Mesela o dönen kafatası, herkes onu fotoğrafladı. Orada var olan birden fazla iş var. Fakat herkesin çektiği havada miknatisin üzerinde dönen kafatası oldu. Buradaki illüzyon ne? Aslında gösterilen şey ne? Dijitalleşmesinin sebebi bu değil, ama dijitalleştikten sonra üretim yaptığımız malzemelere dokunulmasına izin verdik. Oradaki masklar, havada dönen kafatası. Orada kafatasına dokunup incelemek istemeyen insanların korkusunun ne olduğunu sordum. Neden dokunmak istemiyorsun? Mesela çocukların hemen hepsi dokundu, fotoğraf çekti. Kafatası işte! Bazıları vardı ki hiç dokunmak istemedi. Bazıları var ki fotoğraf bile çekirmek istemedi. Psikoloji işin içerisine giriyor; korkular, gerçeklik algısı, kabullenmeme vb.*

Aslında bunları konuştuğumuz zaman çok daha başka bir sergi açtığımızı anlıyoruz. İlk kez seninle konuşuyoruz bunları Gülay. Mesela şu çok hoşuma gitti, hiç öyle düşünmemiştim: Pervaneye ortaya çıkan kafatasının fotoğrafını çekmeye çalıştıktan sonraki yok olma hikâyesi. Bu gizem seni oraya çekiyor. Sergilerde de öyle, an dediğimiz şeyden çok uzaklaşıyoruz. O anda ne olup bittiğine dair fikir sahibi olup anın heyecanını yaşamaktansa arşivleme isteği, sürekli elimizde telefonlarla çekme derdine düşüyoruz. O anın içinde olmak, o kafatasına dokunmak istemeyenler, o anda başka bir iletişime geçtiler. Havada dönen bir kafatasıyla iletişim kurdurduk insanlara. Bu çok önemli bir şeydi işte. Sorgulamadım. Sorgulamamıza gerek yoktu aslında. Birkaç kişiyle konuştum. Belli bir yaşın üzerindeki insanlarla konuştuğumda çok daha farklı tepkiler aldım. Ölümden bahsedildi hep! Biz de mi böyleyiz, biz de mi böyle olacağız? Öldükten sonra bu şekle mi geliniyor? Bu gerçek mi? Mesela bu gerçek mi lafı çok etkileyici bir laftı. Bu gerçek mi?!...

Gerçek mi peki?

E.S.: *Ne değişecek? Kafatasının gerçek olmasıyla plastik olması arasında ne fark olacak izleyen biri için?*

A.B.: Biraz oraya kendini koyuyor izleyen, kafatasının yerine.

E.S.: *İşte tam da bu noktada iş kırılıyor. İletişimde kırılma noktası o. Yani ne fark edecek ki? Kafatası gerçek olsa ne olacak, plastik olsa ne olacak?*

A.B.: Bu da serginin empati kurmaya yönlendirme amacına ulaştığını gösteriyor.

E.S.: *Yapmak istediğimiz biraz da buydu. Bunları bilinçaltından vermek. Juliopolis adı altında nekropolü dijitalleştirerek verdik. Kimisi kafatası diye fotoğraf çekiyor, kimisi bu gerçek mi diyor. Olayın illüzyonu burada. Ardında sosyolojik, psikolojik bağlamlar var bir dolu tabii. Sorgulama başlıyor. Havada dönenen bir kafatası sana hayatı sorguluyor. Bundan daha tuhaf bir durum olabilir mi?! İnsanlar kendi içlerinde konuştu, düşündü. Onları düşündürttük ve biz bunu Juliopolis diye bir yer de var bakın diyerek gösterdik onlara. Empati kurdurabilmek önemliydi.*

A.B.: Sergi özelinde, hologram güzel bir teknoloji. Oradaki hologramın kullanılma esprisi şu: Bu tip yenilikler insanların ilgisini çekecek. Bir başkası benzer bir sergiyi şöyle planlayabilirdi: Oradan çıkan göz yaşı şişelerini, sandaletleri, sikkeleri hologramda sunabilirdi. Fakat bu, bizim yaptığımız kadar etkili olmazdı. Adı üstünde, Juliopolis'in Yüzleri diyoruz. Primat atalarımızdan başlayarak nasıl evrimleştiğimizi düşünürsen, ön plana çıkan şey bizim gözlerimiz. Renkli görme, üç boyutlu görme, yani bizim yaşamımız görmeye doğru akıyor. Görmek iletişimimizin temel unsuru. Ben bir insanla sohbet ettiğim zaman ellerine, ayaklarına, parmaklarına bakmaktansa yüzüne bakarım mesela. Çünkü yüz, bana mimikleriyle bir sürü ipucu gönderir; istemli veya istemsiz yapar bunu. Sergi ziyaretçilerinin o basit soruları, sergi adına güzel noktalara ulaşabildiğini gösteriyor. Bir kere insanlar tipik olarak bu yüzler Romalıysa sarı saçlı, mavi gözlü olmalıydı diye düşünüyorlardı. Halbuki bu bizim Eryaman minibüs hattındaki şoföre çok benziyor ifadesi, bu benim teyzemin kızının bir görümcüsü var, ona çok benziyor ifadesi amacımıza ulaştığımızı gösteriyor. Bunlar, oradaki eserleri sadece birer eser olmaktan çıkarıyor. Eser onunla iletişim kuran kişi için, teyzesinin, kuzeninin, görümcüsünün vs. bir çeşit muadili haline geliyor. Siz sergilik eseri biraz daha yaşamın içine dâhil etmiş oluyorsunuz. Gerçek mi? Biz de buna benzer miyiz? Bu sorular, eseri biraz daha yaşamın içine dahil edebildiğimizi gösteriyor. Demek ki insanlara bu süreci yaşatma imkânı vermiş sergi. Başka ne tür izlenimler uyandırdı sergi? Ben bu konuda kimseyle derinlemesine, çok fazla sohbet etmedim. Ama birebir görüştüğüm insanlardan çok değişik bir sergi olduğuna yönelik pozitif dönüşler aldım.

E.S.: *Aslında sergi iki türde incelendi. Sen ve senin gibi düşünenler, var olan malzeme üzerinde empati kurarak bir şeyi anlamlandırmaya çalıştı. Bir kısmı da gerçekten sadece tekniğe ve teknolojiye baktı. Bu ikisini ayırmak gerekiyor. Senin de bu konudaki düşüncelerin, söylediğin şeyler çok değerli. Bu müthiş bir bakış açısı. Bir kişi bile böyle baksa, ki sen de böyle bakmışsın, bence sergi amacına ulaşmış demektir. Yeterlidir yani. Yüzlendirdiğimiz kadın çirkin! Bunu da duydum ben mesela. Güzel kavramı zaten ayrı bir tartışma konusu. Hem zaten sonuçta bizi ilgilendiren, yeniden yüzlendirmenin güzel veya çirkin olması değil, ne olabileceğine dair bize veri vermesi. İdeal insan olmasına gerek yok.*

A.B.: Kullanılan yöntem zaten yüzde yüzü vermiyor. Bu kafatasının yüzü bu bilimsel yöntem içinde yüzde yüz ortaya koyulmuştur diye bir şey yok.

Geçmişin ve şimdinin birbirine dolanık olduğu bir sergi görüyoruz. Ben bu dolanıklık durumunda arkeoletişimsel bir tutum, bir yenilik görüyorum. Eskiye içererek aşan bir yeni'den söz ediyorum. Geçmişle iletişim...

A.B.: Evet kesinlikle doğru.

Geçmişle iletişim kurmanın kaynağı olan arkeolojik nesnenin, alıcıları / izleyicileri düşünülüşünde gelecek mefhumu da ortaya çıkıyor. Son sorum şu olsun: Sergiyi biçimlendirirken, sizin için zaman kavramı önemli miydi?

A.B.: Bu benim özellikle üzerine düşündüğüm bir şey olmadı.

E.S.: *Herkes gelip zamanla ilgili sorular sordu sergide. Ne kadar zaman önceydi burada görülenler? İnsanlar hep bunu sorguladılar. Ali için bir şey ifade etmeyebilir bu, çünkü bu alan Ali'nin akademik çalışma konusu. Ona artık çok enteresan gelmiyor olabilir ama dışarıdan bakan insanlar için etkileyici bir karşılaşmaydı sergideki yüzler. Ali saç örneğinin nasıl inceleneceğine ilişkin kafa yorarken, insanlar saçın bu zamana kadar kalıp kalmayacağını sorguluyor. Ne kadar eski? Çok enteresan, bu tür enformasyonların sonucu insanları nasıl etkileyecek? Kafatası gerçek miydi? Bunun üzerine bir araştırma yapmak lazım. Çok güzel bir araştırma konusu olabilir.*

Nihayetinde insan kendini belirli bir zaman - mekâna yerleştirmek ister. Hem sergiyle hem de bu söyleşiyi bana özel bir zaman - mekân açtınız, çok teşekkür ederim.